

**Väljavõtteid Kihnu vallavolikogu
ja -valitsuse protokollidest
1888 – 1918**

Hanno Talving

Eesti Vabaõhumuuseum, teadur

1866. aastal andis keiser Aleksander II välja Balti kubermangude (Eesti-, Liivi- ja Kuramaa) vallakogukonnaseaduse. Osalt talupoegade palvekirjaaktsiooni mõjul kehtestatud seadus vabastas vallad mõisa järeelvalve ja eeskoste alt ning jättis talurahvakogukonna ainsaks vormiks vallakogukonna. Seadusega eraldati mõisa- ja vallamaad ning loodi vallavolikogud, mille valis valla täiskogu kolmeks aastaks ja kuhu kuulusid pooled liikmed peremeeste ja pooled maatameeste hulgast. Täiskogu valis ametisse ka vallavanema ja selle abid, kes kokku moodustasid vallavalitsuse. Alates 1866. aastast saab Eestis rääkida iseseisvatest omavalitsustest. Nüüdsest alates tuli hakata koostama eelarvet, õppida määrama ja koguma makse, ülal pidada valla koole ja vaeseid, ehitada ühiskondlikke hooneid jne.

Kihnu vallavolikogu ja valitsuse protokollid (EAA 4542.1.1–14, 328) on säilinud 1888. aastast alates. Nendes dokumentides ei peegeldu mitte üksnes selleaegse omavalitsuse tegevusvaldkonnad, vaid laiemalt terve toonane elu-olu kogu oma

värvikirevuses. Loodetavasti pakub nende ajalooliste materjalide lugemine praegustelegi kihnlastele nii äratundmisrõõmu kui ka palju avastamisväärsust. Väljatoodud protokollilõikudes on koostaja püüdnud teadlikult säilitada võimalikult palju tollast kõnepruuki, sest seegi iseloomustab tänaseks ajaloohõlma vajunud aegu. Võimalusel järgneb väljavõttele artikli autori kommentaar.

31. augustil 1888 nõudis Kihnu valla rōugepanija Toomas Kōster palka juurde, mis seni üks vakk (1 riia vakk = 69 l) rukkeid aastas, sest see oli kasin. Volikogu tōstiski rōugepanija palka kahele vakale aastas (EAA 452.1.1 l. 2p).

Kommentaaris: Esimese rōugegevastase vaksineerimise tegi Eestis aastal 1756 arst A. Schulinus. 1812. aastal moodustati kubermangudes ja kreisides nn rōugekomiteed, mis korraldasid vaksineerimist ja rōugepanijate koolitamist. 19. sajandi teisest poolest alates teostasid kaitsepookimist kohtadel omavalitsused. Rōugepanija kuulus valla ametimeeste hulka ja tavaliselt oli ta lõpetanud kreisi- või linnaarsti poolt korraldatud vastava kursuse. Vaksineerimiseks vajaliku rōugelima või -mäda pidi reeglina muretsema rōugepanija ise. 1880. aastatel maksti osade Kihnu valla ametimeeste tōötasu veel viljas. Alles sajandi viimasel kümnendil mindi üle peamiselt rahapalgale.

22. novembril 1889 valis volikogu ärasurnud kohtukirjutaja asemele 3 aastaks uue, kelleks sai Pootsi kirjutaja Johann Lasn. Kohtukirjutaja palgaks määratati 175 rbl ning 1 vakamaa (1 riia vakamaa = 0, 37 ha) maad. Kirjutuse materjali nagu paberi, tindi ja suled sai kirjutaja valla poolt priilt. Kihnu vald kohustus suvel, kui meri lahti on, kirjutajale Pootsi paadi meestega vastu saatma ja talvel kindlustama hobuse küüdi. Kirjutaja pidi endale volikogu soovitusel kohaselt palkama 100 rbl ja 1 vakamaa eest abikirjutaja, kes saarel tema asemel vallakirjutaja asju toimetaks. Abikirjutajaks soovis vald Aleksander Leppiku't, kes sai elamiseks ka kirjutaja elutoad (EAA 452.1.1 l. 7).

Kommentaariks: Tavapäraselt oli Eesti omavalitsustes nii valla- kui kohtukirjutajaks üks ja sama isik, kes sai mõlema töö eest eraldi palka. Kihnu taolised juhud, mil kasutati kahte ametimeest, olid suhteliselt harvad. Ilmselt tingis säärase vajaduse saare eraldatus.

25. augustil 1890 valis Kihnu volikogu kolmeks aastaks uue vallakirjutaja. 180 rbl aastapalga eest sai selleks Nikolai Wulf. Samal päeval valis valla täiskogu kolmeks aastaks ka uue vallavanema. Alates 1891. aasta algusest sai senise vallavanema Jüri Kösteri asemel ametisse Mihkel Kott (EAA 452.1.1 l. 9p).

Kommentaariks: Vallavanemaid, kohtunikke ning nende asetäitjaid valis valla täiskogu, mille koosseisu kuulusid varem kõik valla täiskasvanud talumehed. Alates 1866. aastast kuulusid täiskogusse taluperemehed ning iga 10 maatamehe kohta üks saadik.

1891. aastal oli Kihnu hingemaks 1 rbl 48 kop. Maksu suurus saadi selle aasta eelarve kulude 324 rbl 41 kop jagamisel 220 hinge (maksumaksja) vahel. Lisaks tuli tasuda veel õigeusuliste maks koolide kütte heaks 17 rbl, mis jagatuna tegi 8 kopikat juurde (EAA 452.1.1 l. 16p).

Kommentaariks: Hinge- ehk pearahamaksu maksid kõik mehed vanuses 15–60 aastat. Eelarve kuludest moodustas tervelt 262 rbl 50 kop kirjutaja palk. Samal ajal oli vallavanema ja kohtumeeste palk 1 rbl 50 kop.

27. veebruaril 1891 selgus, et ametist lahkub senine vallakirjutaja Nikolai Wulf. Volikogu valis uueks kirjutajaks Tartu kreisikooli lõpetanud Gustav Alldorfi, kellele lubati palka 175 rbl aastas, lisaks 1 vakamaa maad ning prii korter kohtumajas (EAA 452.1.1 l. 19p).

25. aprillil 1891 tegi volikogu ametist lahti senise kohtukirjutaja Johann Lasna, kuna see elas üle mere Pootsi vallas ja *mitte ikka kui tarvis Kihnu ei saa tulla*. Kohtukirjutajaks valiti vallakirjutaja Gustav Alldorf – palgaks kohtukirjutuse eest 150 rbl, kohtumaja maa, $\frac{1}{3}$ tiinu (1 tiin = 10 925 m²) valla maast ning prii sõit ametitalitusteks (EAA 452.1.1 l. 20p).

Kommentaariks: Valla- ja kohtukirjutaja ameti eest sai Gustav Alldorf kokku rahapalka 325 rbl, mis oli täiesti võrreldav mandri valdade palkadega. Nii näiteks sai 1893. aastal Harjumaal Triigi vallakirjutaja palgaks 175 rbl ning kohtukirjutamise eest lisaks 125 rbl ehk kokku 300 rbl.

20. septembril 1891 otsustas volikogu, et magasiaidast võib Venemaale viljaikalduse käes kannatavatesse kubermangudesse saatmiseks kuni 1892. aasta sügiseni laenata 65 setvertit (1 setvert = 209,91 l) rukkeid ja 65 setvertit otri. 28. septembril 1891 muudeti see otsus ja laenati näljahädalistele üksnes 65 setvertit rukkeid (EAA 452.1.1 l. 24).

Kommentaariks: 1891–1892 tabas Venemaa Euroopa-osa 16 kubermangu suur näljahäda. Ametlikult keelati sõna „näljahäda“ tarvitamine, mistõttu räägiti üksnes viljaikaldusest.

8. oktoobril 1891 sai volikogu istungil teatavaks, et Pärnu maakonna 1. jaoskonna talurahvaasjade komissari kirja järgi 30. septembrist oli Kihnu vallakirjutajaks määratud Hans Martinson. Viimasele anti üle 52 vallavalitsuse erinevat raamatut (EAA 452.1.1 l. 26).

Kommentaariks: Vallakirjutaja õlul lasus kogu valla paberitöö, millest annab

tunnistust ka erinevate asjajamisraamatute suur hulk. Nn vallaraamatute hulka kuulusid näiteks arreteritute ja karistatud isikute registreerimise raamat, elanike registrid, protokolliraamatud, väeteenistustlaste raamatud, küüdikohustuse raamatud, passiraamatud, maksuraamatud, vaeste- ja arstiabiraamatud, inventari- ja kinnisvararaamatud, arhiivi pidamine, kirjavahetuse toimikud, vakuraamatud jne.

5. detsembril 1891 sai vallavalitsus (vallavanem Mihkel Kott, abid Jaan Lamend ja Mihkel Laus) teada, et Kihnu vana mõisa juurest, mis oli kohaliku õigeusu kooli omandus ja kus hoone oli uue koolimaja ehitusplatsile vedamiseks maha lõhutud, oli laudu ja puid varastatud. Süüdlaste kättesaamiseks tehti läbiotsimine ja leiti – Jakob Loobi juurest õuelt 5 lauda 6 jalga pikad ning 3 latti; Turu Jaan Larentsi juurest hoone pealt 4 lõhkisaetud hoone laepuud, mis vana mõisa juurest toodud, kaks neist 17½ jalga pikad ja kaks 12 jalga pikad. Peale selle leiti koolimaade rentniku H. Westmanni lukustamata rehetoaast, mis oli Jüri Vesiku ja Gustav Oadi elumajade lähedal, 8 lauda ja mõned poolmädad palgi tombid, rehetoa pealt aga 27 poolmäda palgitükki. Kes need sinna vedanud oli, ei saadud teada, sest hoone oli lukustamata ja kõigile lahti (EAA 452.1.13 l. 8).

15. veebruaril 1892 otsustas volikogu, et vaestemajas elanud Liina Oad lastega peab kuni uue vaestemaja ehitamiseni vallas peresid mööda käima (EAA 452.1.1 l. 33).

Kommentaariks: Kihnu vaestemaja põles maha 1891. aasta sügisel. Iga vald pidi oma vaesed ja vigased üleval pidama. Valdades, kus vaestemaja puudus, oli selleks põhimõtteliselt kolm võimalust – anda vaestele, kel peavari olemas, otsest abi raha, vilja või küttepuude näol; panna vaesed võõrastesse perekondadesse kostile või anda neile valla piirides kerjamisõigus.

22. veebruaril 1892 arutas Kihnu valla täiskogu kokkutulnud 70 liiget (kokku oli täiskogus 95 hinge), kas võtta valda tagasi Ado Tooma poeg Oad, kes 1889. aastal hobuse varguse pärast vangimõistet ja kelle vangis olemise aeg täis sai või mitte. Ühehäälselt otsustati Ado Oadi mitte enam endi keskele tagasi võtta, sest *valdal ei olla niisugusest mingisugust kasu, vaid ennem kahju* (EAA 452.1.1 l. 35).

Kommentaariks: 19. sajandil oli valla täiskogu pädevuses heita kogukonnast välja sinna sobimatuid isikuid, mis tähendas reeglina Siberisse saatmist. Täiskogu otsustas ka, kas võtta karistuse ärakandnud isikud valda tagasi või mitte. Rõhuval osal juhtudest otsustati eitavalt, vastupidised näited on üliharvad.

17. augustil 1892 otsustas volikogu vastavalt talurahvaasjade komissari ettepanekule, et vallakassast võib võtta 50 rbl *koolera haiguse* vastu võitlemiseks, kui see peaks valda ilmuma (EAA 452.1.1 l. 39p).

Kommentaariks: Tollase koolera ja tüüfuse leviku põhjustas aastatel 1891–1892 Venemaad tabanud näljahäda.

20. augustil 1892 keelas vallavalitsus kõigil Kihnu elanikel kuni 1. septembrini tooreste pähklite korjamise ja söömise. Käsust esimest korda üleastujaid ähvardati karistada kas 1 rbl trahvi või 2 päeva türmiga. Seda käsku pole ometi järgitud – vallavanema abi Mihkel Laus sai 16. augustil kätte 9 Rootsiküla 8–12-aastast poissi, keda trahviti 25 kopikaga (maksta tuli vanematel) ning kaks vanainimest – Liis Loobi ja Madli Jürgensi, keda trahviti 50 kopikaga (EAA 452.1.13 l. 9p).

21. novembril 1892 ilmus vallavalitsusse mitu Kihnu valla meest, kes olevat leidnud Kihnu lähedalt merest korgipuu pakkisid, mis pärinesid hukkasaanud laevalt. Peale selle olevat randa uhutud hukkunud laeva kajut, mille leidsid 20. novembri hommikul Jaan Vidrik, Mihkel Laarents ja Jakub Aav. Kajutist olla leitud palju kraami, mida nimetatud mehed kohe endale võtnud, ka mõned raamatud ja kirjad. Paar laevaraamatut jõudsid Kihnu paagi (tule- torni) ülevaataja kätte, millest nähti, et laev oli Norramaa Stavangeri linna purjelaev „Nordahl Brun”. Kuna leidjad polnud leiust politseile teatanud, läks vallavalitsus asja vaatama ning leidsidki eelpoolnimetatud mehed ja lisaks Jaan Laarentsi lammutamas laevakajutit, kust laudu, raudesemeid (teiste hulgas ka rauast kamin) jms hobustega koju viidi. Vallavalitsuse küsimuse peale, miks leiust ei teatatud, vastati, et *nende arvamise järgi olla see selle oma, kes leidis* (EAA 452.1.13 l. 11).

1893. aastal võeti eelarve tegemisel hingemaksu alla ka seni priid olnud üle 60-aastased peremehed. Nõnda sai maksulisi hingi saarel kokku 283. Sellest arvust arvati maha valla koolmeister, õigeusu kiriku teener, 8 tööjõuetut ja vaest, 6 väeteenistusse astunud, 6 vahepeal surnut, 1 esimest aastat kroonuteenistusest prii olev alam tagavaraväelane, 13 *otstahvku* (eru-) soldatit, 6 teadmata kadunut, *störman* ehk tüürimees Jaan Uietua, 2 teenistusse läinud nekrutit, 1 üle 60-aastane, kes peremees ei olnud, 1 Siberisse saadetu, 2 *ümberkirjutatud* (vallast lahkunut). Nõnda jäi maksjaid 235 hinge. Eelarve oli 384 rbl 87 kop, koos 17 rbl kooli küttega 401 rbl 87 kop – hinge pealt tuli maksta 1 rbl 72 kop (EAA 452.1.1 l. 40p).

3. mail 1893 leidis volikogu, et kuna magasiaida vahi ametisse panemine oleks vallale suureks kuluks, siis seatakse sisse kord, et valla igast talust peavad vahid kordamööda väljas käima (EAA

452.1.1 l. 52p).

Kommentaaris: Vastavalt keiser Paul I ukaasile 1799. aastast tuli magasiit ehk vallakogukonna ühisait ehitada igasse valda. Magasiitaita koguti viljatagavara, mis võimaldas anda vaestele toiduabi ning see tagas ikalduse korral vajaliku seemnevilja olemasolu. Iga meeshinge kohta pidi olema vähemalt 3 setvertit (1 setvert = 209,91 l) rukist ja 3 setverikku (1 setverik = 26,239 l) suvilja, millest pool otra ja pool kaera. Esialgu ehitati magasiitad reeglina mõisa kaasabil ja viimase maadele, alates 1866. aastast aga kogukondade poolt. 19. sajandi algul ehitatud magasiitad olid tavaliselt puuhooned, alates sajandi keskpaigast hakati ehitama võimsaid kivihooneid. Taoline on ka Kihnu magasiit. Kindlatel nn magasiitpäevadel oli soovijatel võimalik aidast laenata vilja, mis tuli sügisel väikesel protsendiga tagastada. Sisuliselt oli tegu omamoodi viljapangaga, seetõttu oli

magasiaida valve väga oluline küsimus.

26. mail 1893 kindlustati Liivimaa kubermangu vastastikuse tulekahju abistamise kassas ehk kindlustusseltsis valla ühiskondlikud hooned. Vallamaja – puust seinad, 6½ sülda (1 süld = 2, 1336 m) pikk, 3 sülda lai 6½ jalga (1 jalg = 0, 3048 m) kõrge, selles 4 tuba, 2 arestikambrit ja 1 sahver. Hoone väärtuseks hinnati 168 rbl, sellest üldosa 100 rbl, aknad-uksed 18 rbl, põrand-lagi 20 rbl, õlgkatus 10 rbl, 2 ahju ja 2 korstent 20 rbl. Magasiit – õlgkatusega kivihoone 3×7 sülda, kõrgus 9 jalga, väärtus 80 rbl; magasiit asus lähemast Mihkel Alase Ala talust 55 sülda eemal (EAA 452.1.1 l. 53).

27. oktoobril 1893 valiti täiskogu poolt Kihnu vallavanemaks Daniel (Tanil) Kosser (EAA 452.1.1 l. 57).

19. novembril 1893 ilmus vallavalitsusse Kihnu preester Leonid Solovjov ja teatas, et öösel vastu 19. novembrit on tema elumaja külge ehitatud sahvrist akna lahti lõhkumise läbi ära varastatud rohkem kui nael võid, peale selle veel liha, villu ning loomanahku kokku 15 rbl väärtuses. *Preester arvas süüid olevat teenijatüdrukul Mari Laarentsil. Vallavalitsus otsis läbi teenijatüdruku vanemate maja Lauri sauna, kuid midagi süüdtõendavat ei leitud* (EAA 452.1.13 l. 13p).

30. novembril 1893 määras volikogu vallakirjutaja M. Thomsonile aastapalgaks 200 rbl, kantseleikuludeks 10 rbl, 5 rbl vallamaja valgustuseks ja prii ahjukütte (EAA 452.1.1 l. 61p).

18. mail 1894 ilmusid vallavalitsusse Kihnu valla mehed Jaan Arget ja Jakob Loob ning teatasid, et nemad on 17. mail saare ligidalt leidnud tühja kalameeste võrgupüügi paadi, peal kiri T. O. № 472,

mida arvati olevat Hiiu saare kalameeste oma, kes olid kevadel Pärnu randas räimepüügil. Leidjad palusid seaduslikku leidmise maksu. Vallavalitsus jättis paadi leidjate hoolde kuni omaniku ilmumiseni. 23. mail 1894 ilmusidki vallavalitsusse Emmaste valla mehed kipper Mihkel Treisalt, Jakob Kärn, Kustav Pärtel ja Liiso Treisalt ning teatasid, et neil oli Uulu rannast öösel ankru pealt üks võrgupüügipaati ennast lahti kiskunud, mis kuulu järgi olevat Kihnu rannas. Emmaste mehed esitasid ka sealse vallavalitsuse tõendi, et paat № 472 oli nende oma ning maksid kummalegi leidjale tasuks 1 rbl (EAA 452.1.13 l. 15).

4. juunil 1894 otsustas vallavalitsus seda paati, mis Jaan Palu oli 20. detsembril 1893 Kihnu saare läänekaldalt leidnud ja mille omanikku oli tulutult Liivi kubermangu ajalehes kolmel korral kuulutusega otsitud ning mille tähtaeg oli nüüd ümber – müüa 20. juunil ära oksjonil, millest kuulutati 6., 12. ja 17. juunil kiriku ja vallamaja juures. Oksjonil oli kohal 10 soovijat. Paadi kaks merekaldal olevat osa ja lõhutud tükid, mis Jaan Palu oma koju viis, müüdi enampakkumisel 11 rbl 50 kop eest Jüri Vesikule (EAA 452.1.1 l. 16).

31. augustil 1894 pani vallavanem Pärnumaa 1. jaoskonna talurahvaasjade komissari nõudmisel volikogule ette osta raha- ja väärtpaberite tarbeks vallamajja tulekindel raudkapp väärtuses 100–110 rbl. Volikogu polnud nõus sellist suurt summat vallaliikmete käest sisse nõudma; kui aga komissar nõudmisest ei tagane, otsustati võtta raudkapi jaoks 110 rbl valla kassast (EAA 452.1.1 l. 72).

Kommentaaris: Tulekindla raudkapi olemasolu valla- ja kohtumajas nõuti 1866. aasta vallakogukonnaseadusele järgnenud määrustega, Eestimaa kuber-

mangus näiteks kindralkuberneri määrusega 5. detsembrist 1869 „Vallakogukonna kokkutulemise, vallakohtu pidamise ja kohtu pidamise ja kohtu raamatute kirjutamise seadmised“.

11. septembri ööl vastu 12. septembrit 1894 jäi tormis teel Riiga kadunuks laev „Kateriina“ 5 inimesega pardal. Teiste seas uppus Kihnu valla Pulli talu peremees Jaan Pull, kes sõitis Riiga hanesid müüma. Orvuks jäänud laste toitjaks ja kasvatajaks määras volikogu Mihkel Lamendi, kes seeläbi kroonu teenistusest priiki sai (EAA 452.1.1 l. 74).

17. detsembril 1894 ilmusid vallavalitsusse 15 Kihnu saare meest ja teatasid, et on leidnud Kihnu saare ligidalt 55 lauaplanku ning 7 palgijuppi. Peale selle ilmusid Jaan Lamend, Jaan Vesik, Pärt Vesik ning Jaan Palu ja teatasid, et nemad olid leidnud saare lõunapoolses servas 20 sammu kaugusel kaldast ühe laeva osa. Vallavalitsus otsustas leitud lauad ja laevaosa leidjate hoole alla jätta kuni kreisipolitsei iseäraline seadus saab korda saadetud. Peale selle takseeriti 19. detsembril laevaosa, mis oli 2½ sülla pikkune ning 2 sülla laiune laeva eesotsa tükk, mis kaunis vana ja mädanenud. Laevaosa juurest ei leitud mingisuguseid kirju ega raamatuid ega midagi muud, mis viidanuks omanikule. Laevaosa väärtuseks hinnati 6 rbl 50 kop ning kohustati leidjaid seda kaldale tõmbama ja terve hoidma. Pärast vallavalitsuse lahkumist ilmusid laevaosa juurde 12 Linaküla meest ja hakkasid seda keelust hoolimata puruks lõhkuma. Keelamise peale vastasid nad, et nemad olla samamoodi selle laevaosa leidnud, mispeale 4 esimest leidjat teatasid vallavalitsusse, et nemad ei saa enam vastutada laevaosa tervena püsimise eest. Vallavalitsus otsustas juhtunust teada anda Pärnu kreisiülema nooremabile, et laevaosa lõhkujad saaks oma-voli eest vastutusele võetud (EAA 452.1.13 l. 18p).

1. veebruaril 1895 takseeris vallavalitsus äralõhutud laevaosa väärtust, kus oli 6 puuda vanarauda, 1 puud vana vaske ja 3 puuda vana malmi, lisaks puitosad, kõik kokku väärtuses 6 rbl. Otsustati kõik see anda vallavanema abi Jaan Palu kätte hoidmiseks. Lisaks otsustati leidjate käest vallamaja juurde tuua 55 lauda ning 7 palgikest, mille üle pidi vahti pidama ja vastutama vallakirjutaja Thomson, kes sai tasuks 20 kop öö eest. Kogu leitud kraam müüdi lõpuks ära vallamaja juures 11. novembril 1895 oksjonil, kus kohal oli 25 tahtjat; kraami eest saadi kokku 22 rbl 75 kop. Saadud raha maksti Pärnu kreisi rentereisse (riigikassa osakonna nimetus Eesti- ja Liivimaal) Liivi kubermangu valitsuse deposiidiks (EAA 452.1.13 l. 21).

4. veebruaril 1895 otsustas volikogu lõpetada peremeeste magasiada vahikorra kohustuse, kuna magasiaidal olid nüüd väga kindlad ukсед ja kolm uut väga kõva lukku, mida volikogu arvas polnud kuidagi võimalik avada ega magasiviljale kahju teha (EAA 452.1.1 l. 83).

21. märtsil 1895 läksid vallavanema abi Mihkel Alas ja kirjutaja Thomson Pärnu-Viljandi ringkonna Rahukohtu kirja täitmiseks Aabrami Jaan Alase majja liikuvat kraami üles kirjutama 1 rbl 50 kop väärtuses, sest viimane polnud peale kolmekordset nõudmist trahviraha ära maksnud. Jaan Alasele oli varem teada antud, kui tema priitahtlikult raha ära ei maksa, saab see 21. märtsil temalt sisse riisunud ja tema peab ka kodus olema. Ometi oli Jaan Alas kodunt ära läinud, tema naine Liiso Alas oli ukсед kinni pannud ja ei lasknud kraami üles kirjutada, vaid sõimas häbemata teotavate sõnadega valla ametimehi, et nemad *olla tema liha luude pealt ära söönud, täna tahta nad ka tema hinge ära hukkata*

jms. Vallavalitsus otsustas vastuhakkamise ja käsu täitmata jätmise pärast Liiso Alase Maakogukonna seaduse § 24 põhjal panna 1 ööpäevaks kinni valla arestikambrisse. Kraamist sai üles kirjutatud – üks mustakirjak lehmik mullikas väärt 6 rbl, ja sai kuulutatud, et peale kolmekordset kiriku juures mahakuulutamist saab see mullikas vallamaja juures 14. aprillil oksjonil ära müüdüd. 12. aprillil maksis Jaan Alase eest 1 rbl 50 kop ära Tiiu Kosser, mistap otsustati oksjon pidamata jätta ja mullikas müümise alt priiks jätta (EAA 452.1.13 l. 24).

2. novembril 1895 sai volikogule teatavaks talurahvaasjade komisari ettepanek, et edaspidi võib magasinivõlgasid vilja asemel rahas tasuda ja võib ka magasinivilja müüa. Volikogu otsustaski müüa 50 setvertit rukkeid ja 50 setvertit otri vastavalt hinnaga 7 ja 5 rbl setverti eest (EAA 452.1.2 l. 4p).

20. novembril 1895 anti vallavalitsusele teada, et hommikul oli leitud Tuumapeetri õue pealt aia äärest Aru Pärt Juhkami surnukeha, keda arvati olevat surnud liig rohke viinajoomise läbi. Vallavalitsus vaatas leitud surnukeha üle ega leidnud mingeid vägivallamärke, siiski *näitas tema keha küll kui palju viina joonud ära surnud välja*. Selgitati välja seltskond, kellega koos Pärt Juhkam jõi ja kust viina saadi. Selgus, et *sala ilma padentita viina* saadi Rehe Ann Türk'i käest, kus algul joodud raha eest. Hiljem Mikku Mihkel Mättas jäänud väga purju ja võtnud Ann Türk'i käest viinaankru vägivaldselt ära ja viinud selle Mikku talusse, kus oli ka Pärt Juhkam ja kus nad viina, mida ligi 7 toopi (1 toop = 1, 23 l) olnud, ära jõid. Vallavalitsus otsustas, et Pärt Juhkami surnukeha tuleb kreisitohtril üle vaadata, samuti otsustati tõsta aktsiisivalitsuse juures kaebus salaviinamüüja Ann Türk'i vastu ning kohalikus politseivalitsuses kaebus Mihkel Mätase vastu vägivaldselt 7 toobi viina äravõtmises

(EAA 452.1.13 l. 30p).

16. detsembril 1896 sai täiskogu otsusega järgmiseks kolmeks aastaks Kihnu vallavanemaks Toomas (Timofei) Pull (EAA 452.1.2 l. 20p).

7. juulil 1897 tõsteti vallakirjutaja M. Thomsoni palk 255 rublani aastas. Põhjenduseks, et *Kihnu rahvas tülitab vallakirjutajat mitmes asjas, iseäranis kevadel ja sügisel kui meretee on lahti, sest ükski paat ega laev ei või ilma iseäralise tunnistuseta saarelt välja minna, sest muidu võtavad randvahid paadi vahi alla. Seda tunnistust tahtes viidavad inimesed kirjutajal palju aega ära* (EAA 452.1.2 l. 32p).

15. detsembril 1897 asutasid Kihnu peremehed ja saunikud tulekahjude vastastikuse abistamise seltsi. Seltsi liikmed kohustasid talusid alal hoidma teatud hulka ehitusmaterjali, mida saaks anda kahju kannatanud liikmele, või siis vastavas väärtuses raha. Talud jagati kolme liiki – I jaos talukohtade peremehed, kellel olid täis elumajad; II jaos peremehed, kellel olid poole väiksemad elumajad ja III jaos saunikud. Selts andis ärapõlenud elumaja eest ühes rehega abiks 210 palki, 210 latti, 578 puuda õlgi, 386 katusemalka, 1930 katusevitsa, tegi 386 jala töötegemise päeva ja andis 96 rbl sularaha. Poole väiksema elumaja eest ühes rehega anti 139 palki ja latti, 366 puuda õlgi, 244 katusemalka ja 1220 katusevitsa, 244 jalapäeva ning 61 rbl sularaha. Sauniku elamise põlemise korral anti abi 139 palki ja latti, mis 11 jalga pikad, 208½ puuda õlgi, 139 katuse malka, 695 katusevitsa, 139 jalapäeva ning 34 rbl 75 kop sularaha.

Kui põles vastavast liigist maja, siis rehkendati igast jaost vastav arv materjali välja. Näiteks kui põles täistalu elumaja, siis need liikmed, kellel olid endil täistalude elumajad, pidid andma iga-

üks 2 palki (21 jalga pikk ja ladvast 7 tolli jäme), 2 sama pikka latti, 6 puuda katuseõlgi, 4 katusemalka, 20 katusevitsa, tegema 4 päeva ehituse juures tööd ja maksma 1 rbl. Poole väiksemate elumajade omanikud pidid andma poole vähem, saunikud aga veerandi sellest. Vastavad normid olid ka II ja III jaole. Ehitusmaterjal tuli 7 päeva jooksul ärapõlenud hoone juurde vedada, raha aga vallavanema kätte maksta. Seltsi liikmed pidid valmis hoidma *poomhaagid*, veeämbrid ja muud kustutusvahendid, peale selle polnud õigust ei enne ega pärast päikesetõusu-loojangut ahjusid kütta. Seltsi liikmeks astus I jao tingimuste kohaselt 71 peremeest, II jao tingimuste kohaselt 34 peremeest ja III jao tingimuste kohaselt 34 saunikut (EAA 452.1.2 l. 38-44).

15. detsembril 1897 pani volikogu paika nii nagu varasematel aastatelgi küüdi ja muude kohustuste (*kordas käimine*) nimekirja, mida tehti vallavalitsuse käskimise järgi. *Kordas käimise* alla kuulusid: küüdisõidud merel Pärnu ja mujale valla valitsuse ja kohtu liikmetele ning ülematele ametnikele; valla- ja koolimaja tarbeks küttepuid vedu; valla hoonete parandamise materjali vedu; küüdisõidud merd mööda Pärnu nekrutitele ja teistele sõjaväekohustastele; iga nädal 2 korda (kesknädalal ja laupäeval) postipauna vedamine Seli vallamajja; valla hoonete põrandate puhastamine; valla vahimehe kohustuste täitmine; valla hoonete parandamise tööd. Nimetatud kohustustest olid vabad vallavalitsuse ja -kohtu ametnikud (EAA 452.1.2 l. 45).

15. detsembril 1897 otsustas täiskogu, et magasiaida väga vana ja vett mitte kinnipidava katuse asemele tuleb teha 1898. aasta suvel uus sindelkatuse, mille jaoks 60 täistalukohta maksavad igaüks 1 rbl ja 34 saunakohta igaüks 25 kopikat. 6. juunil 1898 selgus, et varem rahva käest *sisse aetud* 68 rbl 50 kopikast magasiaida õlekatuse asendamiseks sindelkatusega ei jätku. Vaja läinuks veel 100 rbl,

mis otsustati laenata valla magasikassast (EAA 452.1.2 l. 47p).

6. juunil 1898 selgus volikogu istungil, et Pärnumaa 1. jaoskonna talurahvaasjade komissari otsusega 27. maist 1898 oli senine vallakirjutaja M. Tomson lahti lastud ja uueks vallakirjutajaks määratud senine Taali vallakirjutaja Jakob Heinrichson. Volikogu määras kirjutajale palgaks 255 rbl, veel 5 rbl valgustuseks ja 10 rbl kantseleitartveteks, lisaks 1 vakamaa maad ning 15 rbl vallamaja ja korteri kütteks (EAA 452.1.2 l. 59p).

8. juunil 1898 toimus magasiada uue sindelkatuse tegemise välja-pakkumine. Kuulutuse peale ilmus kohale üks tahtja – Peeter Adler Pärnust, kes töö ka sai. Palgaks määras volikogu 25 kop ruutsülla eest. Vald pidi tooma materjalid, lammutama vana katuse ja andma kaks meest appi katuselattide kätteandmiseks (EAA 452.1.2 l. 60p).

8. juunil 1898 vallakirjutajate vahetusel anti üle ka vallamajas olev inventar lisaks 102 nimetusele vallaraamatutele-kirjadele. Vallamaja sisustusse kuulus sellel hetkel – üks punase kaleviga kohtulaud, mis ka vallavalitsuse pruukimisel oli; üks keisrihärra pilt kullatud raamis; üks kollane laud ilma aluskastita; kaks kollast pinki leeniga; üks raud rahahoiukapp; üks pikk kollane pink eestoas; kaks lühikest värvimata pinki; kaks laelampi, üks koosistumise, teine ootamise toas; kaks traadist valmistatud *riiete shnali*; üks petrooleumi kann; üks ahjuroop; üks värvimata raamaturiiul; üks pruun kapp; üks kollaseks värvitud rautatud kast; üks pruun ametimeeste valimise kast; üks õnnistegija kuju koosistumise toas; üks vallavalitsuse vaskpitsat; üks vallavalitsuse *stempel plankide tarvis*; üks pilt vallavanematest Petrovski palees; üks Aleksander Aleksandrovitši pilt; üks keisrihärra Nikolai ja keisriproua Aleksandra pilt kroonimisest; üks keisriproua Aleksandra Feodorovna pilt kroonimisest; üks väike laud (EAA 452.1.2 l. 61).

19. juunil 1898 müüs vallavalitsus oksjonil Kihnu magasiaida katuse vanad õled, latid ja malgad, millele leiti kokku 24 ostjat. Oksjoniga saadi raha 13 rbl 56 kop, mis arvati valla magasikapitali kassasse (EAA 452.1.13 l. 47).

2. novembril 1898 arutas Kihnu volikogu talurahvaasjade komissari soovi asutada valda tulekahju kustutamise selts. Jõuti järeldusele, et seda oli võimatu teha, kuna Kihnu mehed olid pidevalt laevade peal meresõidus või kalapüügil (EAA 452.1.2 l. 79).

3. oktoobril 1898 pani talurahvaasjade komissar ette asutada Kihnu valla koolilaste jaoks raamatukogu ja eraldada selle tarvis valla eelarvest 20 rbl. 21. detsembril 1898 otsustas volikogu raha mitte eraldada, sest *vallavanem on raamatukogu asutamise üle preestrihärra ja kooliõpetajaga läbi rääkinud ja olla iseäranis preestrihärra avaldanud arvamust, et raamatukogust mingit iseäralikku kasu ehk tulu loota ei olla* (EAA 452.1.2 l. 78).

21. jaanuaril 1899 pandi valla rõugepanija ametisse Tappu Mihkel Sutt, kes sai aastapalgaks 3 vakka rukkeid. Ühtlasi jäi rõugepanija välja valla maksude ja kordas käimise alt. Mihkel Sutt pidi esitama enne tööle asumist kreisitoetri tunnistuse, et *tema rõugepanija ametit tunneb* (EAA 452.1.2 l. 96).

13. aprillil 1899 võttis Mihkel Türk lõpuni tegemiseks vallamaja juures pooleli oleva töö ehk pidi tegema vallamaja otsas oleva ehituse 3 palgikorra võrra kõrgemaks ja panema kahed paarid (sarikad) uuele osale peale, nõnda et katuse ots uue ehituse peal niisamasugune välja näeks kui olemasolev ots. Selle töö eest pidi Mihkel Türk saama tasuks 6 rbl 50 kop. Peale selle pidi ta tegema

uuele osale ja vallamaja põhjapoolsele küljele uue sindelkatuse, saades tasuks 25 kop ruutsülla eest. Materjali pidi muretsema vald, ka samblad, mis sindlite vahele pidi pandama. Vana katuse pidid lahutama valla antud töölisel, keda kogu ehituse ajal anti abiks 2 meest. 18. juulil 1899 selgus aga, et vallamaja juurdeehituse ja sindelkatuse töö tegema pidanud Mihkel Türk oli kaubast taganenud ja polnud tööd teinud. Seepeale otsustati kasutada vallamaja juurde toodud 10 palki ära vaestemaja ehitamiseks ning lükata vallamaja juures pooleliolevad tööd 1900. aastasse, poolelioleva ehituse peale aga panna ajutiselt õlekatus (EAA 452.1.3 l. 10).

17. juulil 1899 arutas volikogu, mida teha pidalitõbise Jaan Ottensoni, keda kreisipolitsei oli soovitanud paigutada Tartumaale Ninasi või Muuli leprosooriumisse, kuid kust oli tulnud kohapuu-dusel äraütlev vastus. Lahendusena otsustas volikogu ehitada vallamaja maa peale väikese 11×18 jala suuruse maja, kuhu Jaan Ottenson elama panna. Ehituse tarvis pidid 60 Kihnu valla talupoega andma igaüks 2 palki, mis 7 jalga pikad ja 7 tolli (1 toll = 2,54 cm) ladvast jämedad, tasuks rehkendati neile 15 kop palgi pealt. Peale selle töid 34 mõisamaa talupoega igaüks 1 roika ja malga (roigas 18 jalga ja malk 12 jalga pikk), mille eest said 8 kopikat. Maja ehitus anti välja 18. juulil 1899. Maja tuli ehitada 7 jalga pikkadest ja 7 tolli jämedadest palkidest 3 palgi pikkuselt ja 2 palgi laiuselt, kõrguseks 12 palgikorda. Majale tuli teha 2 ust, üks välisuks ja teine vaheuks eestoast kambri, 2 akent, õlekatus. Ehituse võttis 43-rublase odavaima pakkumisega teha Palu Jaan Palu. (EAA 452.1.3 l. 13).

Kommentaaris: Tegu oli põhimõtteliselt uue Kihnu vaestemaja ehitamisega. Jaan Ottenson saadeti siiski Ninasi pidalitõbilasse, kus ta suri 1900. aastal. Tema matusekuludeks maksis vald leprosooriumile 10 rbl. Peipsiäärne Ninasi leprosoo-

rium tegutses endises postijaamas aastatel 1892–1916.

3. novembril 1899 valis Kihnu täiskogu järgmiseks kolmeks aastaks uueks vallavanemaks Jaan (Ivan) Uetoa. Viimane loobus siiski ametist, sest 23. novembril valiti tema asemele Mihail Laus (EAA 452.1.3 l. 16p).

1899. aasta lõpul lahkus kõrgema koha peale senine vallakirjutaja Jakob Heinrichson, uueks kirjutajaks valiti Hans Tamm (EAA 452.1.3 l. 25).

10. detsembril 1901 otsustas Kihnu vallavalitsus – *seda tähele pannes, et Kihnu valdas Lina külas väga pahurad poisid on ja rahvas palju joo ja sagedaste üksteisele paha teevad, nii kui aknaid lõhuvad, kaevu vett roojastavad, nii kui surnud koeri sisse on viskanud, öösetel ümber ulguvad ja rahu seega rikuvad ja mitmeid joomise allikaid edendavad* – Linakülla igal öösel 2 öövahti välja panna (EAA 452.1.13 l. 68).

29. detsembril 1901 leidis volikogu, et magasiaida kaitseks pole enam vaja uusi abinõusid kasutusele võtta. Magasi ait oli juba varem kahekordsete uste, 4 luku ja 2 tabaga *kindlaks tehtud*, nüüd aga oli veel komissari nõudmisel *kõige välimise taba ümber vallavanema pitsat pandud ja selle välimise taba ja pitsati varjamiseks puust kastike ümber tehtud, mis omakorda väikse tabaga lukku pandud, mille võtmed on vallavanemal ja ta 2 abil. Vallavanema abi Jüri Laarents, kes magasi lähedal elab, käib iga päev aita väliselt ja pitsatit vaatamas, samuti pole Kihnus praegu suuri vargaid ja väljas käivad ka öövahid* (EAA 452.1.3 l. 87).

26. jaanuaril 1902 küsis Kihnu preester A. Janson kihelkonna koolimaja krohvimiseks 1500 sarapuu vitsa, mille tegemise pani voli-

kogu perede peale. 60 taluperemeest pidid igaüks valmistama 20 keppi ja 35 popsi igaüks 10 keppi, mille nad pidid ise ka lõhki kiskuma (EAA 452.1.31.92).

17. märtsil 1902 kutsuti kokku Kihnu valla täiskogu (88 hääleõiguslikku liiget, kohal 65) arutama saare elu raputanud küsimust. Nimelt käis 1. märtsil Kihnus aktsiisiülem vaatamas riigi viinamonopoli poe asutamiseks sündsat kohta. Sellest tõusis suur hädakisa ja nurin, mille täiskogu valas pikaks 4-leheküljeliseks otsuseks. Lühidalt kokkuvõttes oli Kihnus juba 15 aastat kõrts kinni olnud, kuna viimasest sündis suuri pahandusi ja riide, sinna veeti oma viimased krossid jne. Pärast kõrtsi sulgemist oli elu edenenud, tollal oli kõigest 10 väikest laeva, nüüd 50 laeva ümber, mille hulgas ka kaugesõidu laevad. Kardeti, et viinapoega tulevad kõik endised hädad ja viletsused tagasi. Täiskogu kahtlustas, et viinapoe avamise plaanile on kaasa aidanud 1901. aasta sügisel Kihnu rannast leitud 11 ankrut salakaubaviina.

Täiskogu vandus, et kihnlased pole mingid *kontrapandistid* (salakaubavedajad), see oli esimene kord kogu saare *istorias*. Salakaubaviin toodud Liibavist Preisimaa piiri lähedalt, kus meelitatus oli suur ja tõesti mõned kerge aruga olid oma meremehe au ära unustanud. Ent salaviin leitud kiirelt ülesse, lisaks rannast saadule leidis urjadnik 6 toopi viina ühe lesknaise juurest. Üleüldse oli kihnlasi nii vähe – tollal 1011 hinge, neist 485 meest ja 526 naisterahvast, sellest maha võtta veel alaealised ja naisterahvad – ja nõnda jääks vaevalt 100 joojat hinge, millise väikse arvu peale polevat viinapoodi vaja. Pealegi võivat meresõitjad Riias või Pärnust seaduslikul moel viina niipalju kui tarvis osta, lisaks oli 15 versta kaugusel Selis riigi viinapood, kust Kihnu talitee mööda käis. Seega palus täiskogu 65 kokkutulnu häälega – viinapoodi pole vaja, pigem sooviti rahva teemaja, kus saaks mõistlikult üheskoos juttu ajades ajalehti ja raamatuid lugedes oma prii aega mööda

saata (EAA 452.1.4 l. 8).

20. novembril 1902 valiti täiskogul järgmiseks 3 aastaks vallavanemaks Toomas Pull (EAA 452.1.4 l. 27).

1903. aastal oli vallakirjutaja palk 300 rbl, vallavanema palk oli lõpuks tõstetud 1 rbl 50 kopikalt 25 rublale, abidel endiselt 1 rbl (EAA 452.1.4 l. 33).

Kommentaariks: Küllaltki levinud on eksiarvamus, et tsaariajal oli vallavanema ja selle abide ametipost palgata auamet. Palga suur erinevus vallakirjutajaga näitab viimase töökoormust ja olulisust.

27. märtsil 1904 arutas volikogu talurahvaasjade komissari ettepanekut valla magasiaida kaotamiseks ja seal hoitava vilja müümiseks. Otsustati küll osa vilja müüki panna, kuna seda oli aidas tülikas hoida ja rotid seda raisata püüavad, kuid magasiaita päriselt ära kaotada polnud mõtetkas, sest *Kihnus võib talvel üle mere käimine vaevaline olla, pealegi on saarel palju popse, kes aidast vilja laenavad ja pole võimelised oma hobuste puudumisel mandrilt vilja vedama* (EAA 452.1.4 l. 80).

Kommentariks: 20. sajandi algul minetasid magasiaidad toitlustusolude paranemise tõttu kõikjal oma tähtsuse. Magasiaitades hoitav vili müüdi ja saadud rahast moodustati peamiselt vaeste aitamiseks mõeldud toitlus- ehk magasikapital. Endistele magasiaida hoonetele leiti uus otstarve või müüdi need ära viimiseks. Paljudes kohtades muudeti magasiaidad seltsimajadeks, meiereideks jne.

25. juunil 1904 otsustas volikogu lasta vallamaja juurde teha *laua pindadest puukuur, sest seni puud sadude käes ära mädanevad ning vargad neid pimedatel öödel mineva tassivad* (EAA 452.1.4 l. 84).

Kommentaariks: Puukuur ehitati 1905. aastal, lauad selleks toodi Pärnust.

6. novembril 1904 nõudis preester A. Janson volikogult, et iga 2 nädala järgi saaks valla poolt koolimajas laste söögitoa ja köögi põrand puhtaks pestud, sest muidu läheb põrand väga mustaks. Volikogu otsustas, et piisab, kui iga 3 nädala tagant saadetakse valla taluperemeeste poolt 3 pesijat laupäeviti neid põrandaid pesema (EAA 452.1.4 l. 89).

24. novembril 1904 teatas vallakirjutaja Hans Tamm, et ta on kutsunud tegevteenistusse ja tegi volikogule ettepaneku võtta samadel tingimustel ajutiselt kirjutajaks Kihnu köstri 23-aastase poja Aleksander Valdmanni, kes oli lõpetanud Pärnu gümnaasiumi. Nii ka sündis (EAA 452.1.4 l. 90).

30. detsembril 1904 tegi Kihnu volikogu volimehele Peeter Leasile ülesandeks esitada palvekiri siseministrile, et politsei ei takistaks laevameestel võtmast merepõhjast raudkive linnadesse müügi tarbeks. Kaaskirjast selgus, et kihnlaste ja mõisnike vahel oli terav konflikt merekivide pärast. Mõisnikud toetusid Balti eraseaduse § 1032-le, mille järgi võisid maaomanikud, kelle maa piirnes merega, keelata nendes piirides 3 versta kauguseni kalapüügi. Seda tõlgendati nii, nagu kuuluks kogu meri ja merepõhi maaomanikule. Kihnlased apelleerisid sama seaduse § 1011-le, mille järgi pole meri ning ühtlasi ka merepõhi alates veepiirist kellegi omandus, mistõttu on kivid ilma peremeheta asjad ja saavad selle omanduseks, kes need endale võtab. Tegelikult kihutasid mõisnikud ja nendega mestis olev politsei kihnlasi kivivõtmiselt minema või lubasid seda teha maksu eest. Paljud laevaomanikud kaevati kohtusse. Rahukohtus jäi tavaliselt õigus kihnlastele, kuid kõrge-

mate astmete kohtutes Tallinnas või Kuressaares oli otsuseid ringi muudetud. Kauge maa pärast ei saanud kihnlased ise seal kohal käia ning neile oli trahve määratud. Kihnlased kaebasid, et eriti Eestimaa mõisnikud takistasid neil omavoliliselt kive võtmast, viimati oli Vanamõisa mõisnik *kahe püssiga kihnlaste peale lasknud, nõnda et haavid paadi ääresse on kukkunud*. Kihnlased apelleerisid sellele, et merepõhja kividest puhastamine oli laevasõidule kasulik, sest tormi korral laevad kaldal kivide otsas *ära purustatud saavad*, samas kui puhta liivase põhja peal võisid need tervelt kaldale jõuda (EAA 452.1.4 l. 99)

Kommentaariks: Alates 19. sajandi teisest poolest sai Kihnu üheks olulisemaks sissetulekuallikaks kivivedu peamiselt Riiga, Pärnusse, Tallinnasse, aga ka teistesse Läänemere-äärsetesse linnadesse. See pani aluse ka kihnlaste laevade arvu kiirele tõusule.

5. mail 1905 valiti volikogu poolt Kihnu valla- ja kohtukirjutajaks Pärnu linnakooli 1904. aastal lõpetanud Enge valla talupoeg Jaan Herrmann, kes sai palgaks 280 rbl ja 15 rbl kantseleikuludeks (EAA 452.1.4 l. 116).

9. novembril 1905 valiti täiskogul järgmiseks kolmeks aastaks uueks vallavanemaks Joob Pull (EAA 452.1.4 l. 123).

13. detsembril 1905 oli vallamajas koos Kihnu täiskogu, arutluseks 17. oktoobri manifestiga seonduv. Täiskogu võttis vastu rea otsuseid – kõik kiriku, kooli ja kroonu maad Kihnu saarel võtta viivitamatult tasuta kogukonna kasuks ja ära jagada, kusjuures maata inimestel oleks eesõigus; renteist (riigikassa osakond Eesti- ja Liivimaal) kogukonna raha viivitamatult välja võtta ja paberraha ning väärtpäberid kohe kulla vastu vahetada; metsade järele valvamine saarel

anda omavalitsuse kätte; kõik kõlbmata vallaametnikud, nende hulgas ka kooliõpetajad ja vallakirjutajad, kes *vägivalla, valskuse, pettuse ja muude teiste kõlvatustega rahva vastu on patustanud* viivitamata ametist lahti teha, uutel valimistel peavad osalema kõik üle 20-aastased valla liikmed, edaspidi pole vaja ametnike kõrgemal pool kinnitamist, üksnes vald ise ja kohus võivad neid lahti teha; kõik valla ja kohtu raamatud tulevad viivitamata ainult eesti keele peale kirjutada; õpetus vallakoolides tuleb eesti keeles maksma panna; hariduse andmine peab olema sunduslik ja maksuta mõlemale soole kuni 15. eluaastani; sõjavägi viivitamatult lahti lasta, nekruteid mitte enam saata, igal tingimusel sõjaväge boikoteerida, sest *mis välimisse vaendlastesse puutub, siis ei olla need koguni kardetavad ja kuigi neid oleks, siiski ei suudaks praegune sõjavägi neile midagi teha, nagu seda viimasest Vene-Jaapani sõjast näha oli, nõnda et sõjaväe peale kulutatud miljonid, mida vaese rahva higest välja pigistatakse, maha visatud on [---]; ta on palju ilma süüta vaeste rahva ja tööliste verd valanud, kes meie õiguste eest võitlevad ja oma suguvendade vastu, kes neid toidavad on nad püssisi ja piikisi koledate tagajärgedega tarvitanud – niisugust sõjaväge pole riigil tarvis*; kõiki, kes joovastavaid jooke liialt pruugivad või avalikult teiste ette joobnult ilmuvad, trahvida 3–5 rbl, milline summa panna vaestekassasse; randvahtisi Kihnu saarel boikoteerida, samas igauht, kes kontrabandi sisse toob, kohtu kätte anda; vallamaksud progressiivse süsteemi järgi sisse seada. Nimetatud otsustest tulenevalt tehti ühtlasi kohalt lahti vallavanem T. Pull, kes mitmesuguste valskusega rahvast on petnud ja mingisugust teated ega manifesti avaldanud ei ole ning valiti uueks vallavanemaks Jaan Alas (EAA 452.1.4 l. 128–131).

Kommentaaris: 1905. aastaks oli Venemaa sotsiaalmajanduslik ja poliitiline olukord jõudnud sügavasse kriisi. Esimese Vene revolutsiooni puhkemist kiirendas

tsaaririigi lüüasaamine Vene-Jaapani sõjas. Revolutsioon algas Peterburis Verise pühapäeva sündmustega 9. jaanuaril. Ka Eestis järgnesid sellele ulatuslikud streigid ning rahutused, mis kulmineerusid detsembris maal mõisate põletamise ja rüüstamisega. 17. oktoobril avaldas Nikolai II manifesti, millega lubati kodanikuvaadusi ning Riigiduumale kokkukutsumist. Revolutsioonijastule iseloomulikult olid ka Kihnus vastu võetud otsused käremeelsed, teiste hulgas kõige radikaalsem ja üllatavam oli kahtlemata sõjaväe laialisaatmise nõudmine. Kõnekas on, et hiljem on püütud repressioonide hirmus otsuseid siluda – näiteks on täiskogu protokollis tagantjäreli sõjaväe vastane punkt jämedate joontega maha tõmmatud, nõudmisele hakata valla- ja kohturaamatuid täitma eesti keeles on juurde kirjutatud – ja vene jne. Ka vabastatud vallavanem T. Pull ennistati ametisse 1906. aasta jaanuaris.

9. jaanuaril 1906 palus Kihnu volikogu Baltimaade kindralkuberneril, et hülgejahi püssid, mis 3. jaanuaril 1906 Pootsi urjadniku kätte anti, saaks tagastatud, sest muidu tuleks nälja surma surra (EAA 452.1.41.142).

Kommentaaris: Kihnlaste hülgepüssid korjati ära 1905. aasta revolutsioonile järgnenud karistusaktsioonide käigus. Muuseas on eelmisesse volikogu protokollis 9. jaanuaril 1906 kirja pandud sama püsside tagastamise palve, kuid märksa emotsionaalsemas sõnastuses, kuid jällegi on see hiljem protokollis silumiseks maha tõmmatud. Mahatõmmatud palves kõneldakse muuhulgas, et Kihnu saarel pole mingisuguseid vastuhakkamisi toimunud ega saa toimuma, mida võivad elanikud vanduda; kuulujutud, et kihnlased tahavad kroonuasutusi nagu tulepaaki ja kordonit maha lõhkuda, ei vasta tõele, sest kihnlased on meresõitjad ja ilma tulepaagita läbi ei saa jne.

5. aprillil 1906 valiti esmakordselt Kihnu valla vahimees, kelleks sai 10-rublase aastapalgaga Toomas Sutt. Tema kohustuseks oli vallamaja, kantselei ja ootetoa kütmine ja pühkimine, kusjuures pühitava hulka arvati ka vangikambriid, võõrus ja vallamaja esine. Vahimees pidi vajadusel minema kümniku või muu vallaametniku

järele ehk täitma ka käskjala kohuseid (EAA 452.1.4 l. 160).

23. mail 1906 valiti volikogu poolt vallakirjutajaks juba märtsikuust neid kohuseid täitnud Audru vallakirjutaja abi, Laiksaare valla liige Jaan Leiburg. Ta sai valla poolt palgaks 325 rbl, kantsleikuludeks 15 rbl, valgustuseks 5 rbl, prii korteri, ühe vakamaa põldu ning prii küüdi valla asjades linna söitmiseks (EAA 452.1.4 l. 162).

1. novembril 1906 otsustas volikogu vallamaja vahtimist (valvamise) järele jätta ning ainult siis vahid vallamaja juurde panna, kui kirjutaja kodust ära sõidab, sest *Kihnu vallamaja on mere saare peal, kuhu eeldavalt kurjategijad tulema karta ei ole, oma vallas aga niisuguseid pole* (EAA 452.1.4 l. 169).

1907. aasta alguses oli Kihnus vallamaksu maksjaid 529 mees- hinga. Maksust vabastati 245 maksujõuetut, 13 tegevväeteenistuses olijat, 10 alamat tagavaraväelist, kes esimest aastat tagavaraväes, 7 *otstahvku* soldatit ja kirikumees ning rōugepanija (EAA 452.1.6 l. 2).

10. aprillil 1907 otsustas volikogu, et suvel tuleb magasiaida pōrand, mis tükati mäda ja vilja läbi laseb, parandada, samuti parandada vundament ja tõrvata magasiaida katus ning eraldas nendeks töödeks 85 rbl. 25. juunil 1907 volitati vallavanemat Joob Pulli ostma selleks Pärnust materjali – 1 vaat tõrva, 46 saelauda, naelad jm väiksem materjal. Hilisema rehnungi järgi kulus materjali ostuks 55 rbl 74 kop ja töötasudeks 16 rbl 40 kop; kokku 72 rbl 14 kop (EAA 452.1.6 l. 33).

9. juunil 1907 oli volikogus arutlusel küsimus, mille kohaselt *tahavad kaks siit valla talupoega ja mõned õlle vabrikandid siia Kihnu saarele õlle ladusid müügi tarvis avada ja nõuavad selleks valitsu-*

selt luba. Volikogu ei pidanud õllelao avamist saarel soovitavaks, põhjendused olid suuresti samad nagu 1902. aastal kroonu viinapoe avamise katse puhul (vt eespool). Muuhulgas seisis pikas põhjenduseskirjas: Sest leidub ju nõrkasid kes oma ihaldustele ei jõua vastu seista ja silma all oleva õlle keldri meeliduse küüsi kergesti võivad langeda, ka kõvemate kohta võib see aega pidi mõjuda, et ka nemad joodikuks saavad. Mis siis võib ka meie kasvavast noorest soost välja tulla, kui nende silma all vanemad joovad, riidlevad ja muid rumalaid tempa teevad, see harjub niisama jooma ja läheb sellega hukka. Ja selleks leiavad Kihnu saare mehed aega küllalt. Peaaegu terve talve otsa elavad nad ilma mingi suurema ametita oma suvisest teenistusest ja ka suvel leiavad nad sell korral aega, kui torm või tuul vastu on, et nad oma laevadega ära ei saa sõita, milledega nad saare ranna äärest kiva linnadesse veavad, ja et nad suvel muu töösse ei lähe, sest naesterahvad Kihnus üksinda kõik põllutöö teevad, siis saaks sell aeval õlle ladu neile päris armsaks aea viitmise kohaks, kus jooma õppiks ja oma vaevaga teenitud kopikad alla neelaks, selle peale vaatamata, et kodus naene ja lapsed nälgivad.

Kirjast selgub ka, et viimased 20 aastat polnud Kihnu saarel enam kõrtsi ega viinamonopoli olnud. Kui 20 aastat tagasi oli veel kõrts, siis rahvas täieste jooma küüsis oli, aga kõrtsi kinniolekust saadik on rahvas nii hästi varanduslikust kui ka vooruslikust küljest palju paranenud ja edasi jõudnud. Endiste viletsate kala mehe onnikeste asemele on kenad majakesed tekkinud ja mõne paari veikese laevakese ja kala püügi paadi asemele saare kohta on juba neil praegusel aeval umbes 50 ranna ja ka mõned kaugel sõidu laevad ja mitu sada kala püügi paatisid, nii et praegu igamees on laeva osanik.

22. juulil 1907 hääletas sama küsimust valla täiskogu– 142 hääleõiguslikust liikmest oli kohal 78, kes kõik hääletasid üksmeelselt

õllelao avamise vastu (EAA 452.1.6 l. 38–42).

29. novembril 1907 otsustati vastavalt Pärnu kreisi rahvakoolide inspektori ettepanekule, et vallakoolis pikeneb õppeaeg 15. septembrist 15. maini, kuna hariduse andmine noore soole väga tähtjas asi on ja Kihnu vallas pole selle vastu mingit tähtsat takistust (EAA 452.1.6 l. 64).

Kommentaariks: Alates 1891. aastast kestis õppetöö vallakoolis 15. oktoobrist kuni 15. aprillini. Tegelikult Kihnus õppeaega siiski ilmselt ei pikendatud, sest 1913. aastal otsustas volikogu pikendada kooliaega nii, et õppetöö algaks 1. oktoobril ja lõpeks 1. mail.

1908. aastal oli Kihnu vallas 9 vallavaest, kellele anti aastas abi 8–24 karnitsat (1 karnits = 3, 28 l) rukist ja 8–16 karnitsat otra; lisaks 24 rbl abiraha Triinu Laamendile lastega (EAA 452.1.7 l. 22).

15. märtsil 1908 selgus volikogu istungil, et senine kirjutaja Jaan Leiburg oli Taali vallakirjutajaks kinnitatud ning uueks kirjutajaks valiti Pärnasma valla liige August Toom. Volikogu määras kirjutajale palgaks 300 rbl aastas, vallakantselei kuludeks 10 ja kohtukantselei kuludeks 5 rbl, lisaks küte ja valgustus. Valdade üle järelvalvet teostav talurahvaasjade komissar millegipärast seda otsust ei kinnitanud ning 28. juulil 1908 määrati tema poolt kirjutajaks senine Koonga vallakirjutaja abi Jaan Sild (EAA 452.1.7 l. 26).

16. detsembril 1908 arutas volikogu postiveo küsimust. Kihnu tuleorni ülem ja õigeusu koolimaa rentnik Hendrik Westmann ning Mäe Mihkel Kurul ei käinud postikordades ega ka maksnud selle eest, kui nende kirjad ja ajalehed ära toodi, samas kui Kihnu vald maksis Seli vallakirjutajale posti edasitoimetamise eest. Otsustati

võtta nimetatud isikutelt posti äratoomise eest kummaltki 5 rbl aastas alates 1. jaanuarist 1909; kui nemad maksta ei soovi, siis nõuda neilt postikorras käimist (EAA 452.1.7 l. 42).

22. jaanuaril 1909 magasiaita ümber mõõtes leiti, et rukkeid ja otra oli aidas rohkem kui raamatu järgi pidi olema, kaeru aga 24 karnitsat (1 karnits = 3, 28 l) vähem, mis *aranägemise järgi suurtest rottidest ära söödud on*. 31. juulil 1909 järjekordselt magasiaita mõõtes pidi seal kirjade järgi olema rukist 33 setvertit 56 karnitsat, otra 66 setvertit 24 karnitsat ja kaeru 38 setvertit 3 karnitsat. Tegelikult oli rukkeid 24 karnitsat rohkem, otra aga 40 ja kaeru 16 karnitsat vähem. Talurahvaasjade komissari käsu peale vahetati hiljem üleolev talivilja suvilja vastu, puudujääv osa aga tuli magasiaita sisse osta (EAA 452.1.7 l. 48).

Kommentaaris: Magasiaida kui omalaadse viljapanga majandamine, sunnivilja sissevõtmine ja väljalaenamine, protsentide ja võlglaste arvestus, seemnevilja regulaarne väljavahetamine selle värskuse säilitamiseks, allesoleva viljakoguse väljaselgitamiseks toimepandavad ümbermõõtmised, magasiaida valve jmt oli vallavalitsusele üks töomahukamaid ja keerukamaid ülesandeid.

10. oktoobril 1909 arutas volikogu valla aidamehe küsimust. Seda ametimeest seni vallas polnud, tema kohuseid täitis vallavanem. Kuna 1866. aasta vallakogukonna seaduse § 28 järgi vallavanemal selleks õigust polnud, valiti 3 aastaks aidameheks vallavanema abi Jaan Mättas. Palka aidamehe töö eest ei määratud, kuna *Kihnu vald hingede arvu poolest veikene on ja ametnikkude palkadest juba küllalt koormatud on*. 7. novembril 1909 oli küsimus uuesti päevakorral, sest talurahvaasjade komissari ettekirjutuse järgi pidi aidamees olema iseseisev ametimees. Seepeale valiti aidameheks Ala pooletalu peremees Peeter Sutt, kellele palka ei määratud.

Ka see aidamees vabastati hiljem komissari poolt ametist ja kästi valida uus. 18. novembril 1910 valiti aidameheks Peetri poolekoha peremees Toomas Türk, kellele määrati nüüd palgaks $\frac{1}{3}$ tsetvertit rukkeid ning 1 rbl raha aastas (EAA 452.1.7 l. 61).

18. novembril 1910 andis vallavanem volimeestele teada, et magasiaida põrand oli rottidest läbi näritud ja rotid lasid aastas palju vilja magasiaida põranda alla, sestap tulnuks teha magasiaidale tsemendist põrand. Volikogu oli asjaga nõus, põrand tuli teha 1911. aasta suvel, selleks eraldati kassast 300 rbl. Raha kulus 15 püti tsemendi ostmiseks 90 rbl, lubja ostmiseks 50 rbl, meistri palgaks 50 rbl, materjali veoks 80 rbl ning vahi palgaks, kes tööde ajal vilja valvas, 30 rbl (EAA 452.1.8 l. 5).

18. novembril 1910 valiti uueks vallakirjutajaks Rääma vallakirjutaja kohusetäitja Jaan Nõmm, palgaks 335 rbl, vallamaja ümber olev maa ning $\frac{1}{3}$ tiinu põldu valla maa pealt. 22. jaanuaril 1911 määrati aga komissari poolt samasse ametisse Anton Roosileht. Samal perioodil, 1909–1911 oli Kihnu vallavanemaks Peeter Meister (EAA 452.1.8 l. 5).

31. märtsil 1911 otsustas volikogu, et vallamajas tuleb *kirjutaja elutua põrmand uus teha uutest laudadest, aga köögi põrmand parandada elutua endise põrmandu laudadest ning elutua põrmand ära värvida õlivärviga kollaseks, laed ja köök valgeks lubjata, ahjud aga sinakaks ja elutuba ning magamise tuba paberi tabediga ära tabitseerida*. Nimetatud tööd võis vallavanem välja kaubelda (EAA 452.1.8 l. 25).

25. juunil 1911 otsustas volikogu aasta teisel poolel vaestele vilja asemel raha anda – Madli ja Enn Ottensonile 10 rbl, Georgi Juhkamile 1 rbl 75 kop, Irina Oadile 2 rbl 25 kop (EAA 452.1.8 l. 32).

5. novembril 1911 arutas volikogu talurahvaasjade komissari käsku, et Kihnu tuletorni ja telefonijaama ülevaataja posti peaks veetama kihelkonna postist eraldi. Otsustati seda mitte teha, vaid nõuda viimaselt postiveo eest valla kasuks 10 rbl kuus alates 1. augustist.

1. jaanuarist 1912 otsustati aga nõuda aastas kõigi Kihnu saare peal olevate ametnike ja võõra valla liikmete liht- ja ametiposti vedamise eest kihelkonna postipaunaga tasu järgmiselt: Kihnu tuletorni ja telefonijaama ülevaataja 60 rbl, õigeusu preester 25 rbl, politseikordnik 15 rbl. Luteri ja õigeusu koolide maade rentnike kohustati aga posti järel käima samamoodi kui poolekoha peremehed seda tegid. Tasuküsimist põhjendati sellega, et Kihnu saare peremehed olid postiveoga küllalt koormatud ja raiskasid selle peale aastas kuni 240 *orjuse päeva* (tööpäeva), mis tegi rahas kuni 300 rbl, samas said ülalnimetud tegelased posti samapalju kui terve Kihnu vald, mistap pididki nemad kandma kolmandiku kuludest (EAA 452.1.81. 38).

5. novembril 1911 võttis vallakirjutaja Anton Roosileht oma peale ka vallakasaka kohustused, mille eest sai tasu 15 rbl aastas. Alates 1. jaanuarist 1912 oli ametis siiski jälle omaette vahimees ehk kasakas, kes pidi käsud ja kirjad viima – selleks sai Alametsa talu peremees Toomas Pull, tasuks jalapäevadest vabastamine (EAA 452.1.81. 42).

Kommentaariks: Taoline juhus, et vallakirjutaja täitis vahimehe ehk kasaka kohustusi, on üliharv – reeglina ei lubanud seda teha juba ametiau ning kirjutaja märksa kõrgem positsioon.

19. novembril 1911 valiti täiskogus eeltulevaks 3 aastaks uueks

vallavanemaks Jaan Vidrik (EAA 452.1.8 l. 47).

14. detsembril 1911 otsustas kokkutulnud Kihnu peremeeste kogu, et 1912. aastal antakse kiriku ja surnuaia puhastamiseks valla poolt 30 orjuse päeva (tööpäeva), niisamuti veetakse kiriku kütmise puud valla poolt. Vangide ja politsei kordniku rutuliste kirjade vedamise raha pidi jääma peremeeste kohuseks.

Samas otsustati, et iga peremees, saunik ja soldatimaa pidaja peab oma krundi ette 4 jala kõrguse aia tegema ja seda korras hoidma. Kui loom tähendatud korras aiast üle läheb, siis peab looma peremees krundi omanikule sündinud kahju tasuma; kui aed aga madalam on ega korras pole, kannab krundi omanik ise oma kahjud (EAA 452.1.8 l. 67).

16. jaanuaril 1912 arutas volikogu mitmesuguseid kooliga seotud küsimusi vastavalt Pärnu jaoskonna rahvakoolide inspektori saadetud kirjale. Kihnu vallas oli sellel ajal 1190 elanikku, neist kooliealisi lapsi 161 (8–11 aastasi 109 ning 10–14 aastasi 106), kellest *alguskoolis õppis* 55 last, kihelkonnakoolis 41 last, 62 õppis aga kodus vanemate juures ja käis ainult laupäeviti *alguskooli* juures katsetel. Otsustati, et kroonu kulu peal pole uut kooli valla piires vaja ehitada, kuna laste kooliskäimise maa pole pikk; kõik abikooli ülalpidamise kulud oleks soovitatav katta kroonu abiga; soovitatav oleks Kihnu abikool kaheks jagada, need aga ühte majasse jätta, mille tarvis praeguse kihelkonna ja abikooli maja juurde üks klasstituba ehitada, samuti ühe kooliõpetaja tarvis 2 tuba ühes köögiga, teise õpetaja tarvis aga 1 tuba ühes köögiga; praegust üheklassilist kooli kaheklassiliseks ümber muuta pole tarvis, jätta õppeaastate arv 3-aastaseks, kuid õppeaega 2 kuu võrra pikendada, kui kroonu poolt abi saab (EAA 452.1.8 l. 85).

25. veebruaril 1912 otsustas Kihnu volikogu, et sama aasta kevadel tuleb vallamaja juurde valla poolt antavast materjalist ehitada

vihusaun, mis suur 10×16 jalga, seest aga 7 jalga kõrge. Saunas saab olema 3 ruumi, hoonel sindelkatus ja laudpõrand. Hoone ehitamise pidi vallavanem laskma teha valla päeviliste ja meistri abiga, kellele võis maksta 1 rbl päevas. Sauna ahju, uste ja akende tegemine tuli välja kaubelda volikogu ees. Vallavanem pidi kaubeldud meistri juhatusel valla töölistega ära parandama ka vallamaja lae, katuse ja puukuuri (EAA 452.1.91. 3).

25. juunil 1912 oli plaanis Kihnu valla volikogu istung, kuid: *Seda tähele pannes, et rahva pruugi järgi enamasti kõik laeva mehed jaanipäevaks so 24. juuniks kodu sõidavad, oli tänaseks volikogu kokku kutsutud mitmesuguste asjade arutamiseks, aga et jaanilau-päeval torm oli nõnda, et ainult 5 volimeest kodu olivad saanud tulla, seega siis vähem kui $\frac{2}{3}$ kõigist volikogu liikmete arvust, mis pärast siis täna volikogu pidamata peab jäema* (EAA 452.1.91. 7).

Kommentaaris: Teiste Eesti valdadega võrreldes oli see ainulaadne nähe. Sõltuvus meresõidust tingis selle, et suvekuudel kogunes Kihnu volikogu vaid korra, jaanipäeva paiku.

23. oktoobril 1912 oli arutlusel järgmine asi – Kihnu kiriku salmi-laulja Georgi Valdmann lahkus vanaduse nõrkuse pärast ametist. Ta oli olnud kiriku peal üle 20 aasta teenistuses, *missuguse aja jooksul tema oma eeskujuliku elu, lahke rahvaga läbikäimise jne läbi täieliku kohaliku rahva lugupidamise ära on teeninud*. See-tõttu otsustas volikogu Georgi Valdmannile kauaaegse teenistuse eest tänu avaldada ja temale mälestuseks piibli annetada ning teha sellesse sissekirjutuse, et see on annetus Kihnu kihelkonna poolt (EAA 452.1.91. 17).

23. oktoobril 1912 suurendas volikogu vallakirjutaja Anton Rooslehe palka 65 rbl võrra, mis oli nüüdsest 420 rbl aastas

(EAA 452.1.91. 17).

22. novembril 1912 otsustas volikogu, et kuna vallamaja oli vana ja nõudis ümberehitamist, *kaunis rutulisel tulevikul uus vallamaja ehitada puu materjalist, mis tarvis juba eestuleval 1913. aastal maksujaotusega maksjate käest palkide ostmiseks 250 rbl sisse nõuda* (EAA 452.1.91. 24).

3. jaanuaril 1913 otsustas volikogu vastavalt rahvakoolide inspektori ettepanekule määrata kooliaeg kolme talve pealt neljatalveliseks, samuti nõustuti õppimise aega ühe kuu võrra pikendama, nõnda et vanemad pidid oma lapsed kooli saatma 1. oktoobrist kuni 1. maini. Samas lükati edasi *gümnaastika kuuri* ja selle õpetamise peale kulude määramise ning kooliteenri ja lastele sooja söögi valmistamise küsimused (EAA 452.1.91. 37).

3. jaanuaril 1913 oli volikogus arutlusel järgmine küsimus: 10 ehk rohkem aastat tagasi preester Janson aegus kinkinud preester Joann Kronstatski Kihnu ämmaemanda õpetamiseks 100 rbl ja preester Janson ise 3 rbl. See raha oli kohaliku kiriku nõukogu valitsuse all kroonu hoiukassas kasvanud 182 rbl 36 kopikani. Volikogu soovitas anda raha vallavalitsuse käsutusse. Kirjutaja Anton Roosileht pidi selle kapitali suurendamiseks läbi viima priitahtlikku korjanduse ja pärast vajaliku summa kokkusaamist otsima kohase isiku, kes 1914. aastal ämmaemandaks õppima saata. Kui vajalikku summat ei saada kokku korjandusega, tulnuks see võtta valla maksumakassast. 23. mail 1913 oli Kihnu kiriku nõukogu raha üleandmisega päri tingimusel, *kui vallavalitsus teeb enne korjanduse ning ämmaemandaks õppija isik on välja valitud ning see ja temaga tehtud kaup saab kirikunõukogule heakskiitmiseks ette pandud*.

17. märtsil 1914 arutas volikogu asja ja leidis, et *võimatu on kohalike naeste rahvaste poolt niisugust isikut leida, kes soovib,*

et teda mitmesugused asutused ja isikud arvustavad ja heaks kiidavad, sarnast arvustamist võib enese üle ainult see isik lasta teha, kes ise priitahtlikult tahab õppima minna, aga iialgi mitte niisugune, kes õppusele teise soovitusel läheb.

Volikogu otsustas kirikunõukoguga asja edaspidise toimetamise lõpetada ja paluda kreisitoetri kaudu, et maakassast antaks vallale ämmaemanda ülalpidamise abi. Kreisitohter andis 26. aprillil 1914 teada, et Liivimaa maanõukogu kolleegiumil polnud midagi selle vastu, et Kihnu ämmaemanda õpetamiseks saaks eraldatud 250–300 rbl ja tema iga-aastaseks palgaks määratud 100 rbl, tuli ainult vastav isik välja valida (EAA 452.1.9 l. 38).

Kommentaaris: Ämmaemandate koolitust alustati Eestis 19. sajandi algul Tallinas ja Tartus, kuid esialgu oli saksakeelne õpe mõeldud esmajoones linnarahva jaoks. Alles 1898. aastal asutati Tartu Ülikooli juures venekeelne kool ämmaemandate ettevalmistamiseks maapiirkondade tarvis, kuhu ilmselt taheti saata ka Kihnu valla esindaja.

3. jaanuaril 1913 otsustas Kihnu volikogu, et vallamaja ümber olevale u $\frac{1}{3}$ tiinu suurusele vilja harimiseks kõlbmatule kogukonna maale tuleb kogukonnale kasu toomiseks aed ümber teha ja männipuu seeme sisse külvata (EAA 452.1.9 l. 39).

4. veebruaril 1913 otsustas volikogu, et sel aastal kesa alla jäänud kogukonna maatükk jagatakse 26 tükiks ja antakse liisu läbi ilma maata inimestele *kartuhvlite alla*. Maatamehed kohustusid selle pruukimise eest maksma vallale 60 kopikat ning *kartuhvlid* rukki külvamise ajaks üles võtma (EAA 452.1.9 l. 41).

4. veebruaril 1913 andis volikogu Kihnu saare rahva raamatukogu seltsile loa vallamaja ootuse tuppä raamatukogu kappi sisse seadida

(EAA 452.1.91. 42).

Kommentaaris: Enamus Eesti maaraamatukogudest ongi alguse saanud vallamajadest. Tsaariajal ja ka 1920.–1930. aastatel kujutas raamatukogu endast tavaliselt paari võtmega suletavat kappi, kust vallakirjutaja (hiljem -sekretär) laenutas raamatuid paaril korral nädalas. Osades kohtades küsiti raamatute laenutamise eest ka väikest tasu.

4. veebruaril 1913 otsustas volikogu teha Seli ja Kihnu vahelisele jääteele pragude peale laudadest sillad (EAA 452.1.91. 45).

24. juunil 1913 volitas volikogu vallavanemat Jaan Vidrikut, et see saadaks Liivimaa kuberneriga kaudu Peterburi kaubanduse ja tööstuse ministeeriumi palvekirja, et Kihnu saare juurde ehitataks sadam, kus laevadel oleks võimalik varju ja talvekorterit leida ja saaks laevadest kraami välja laadida. Siiani olid kihnlaste laevad järelvaatajata talvekorteris saarest kaugel Pärnu jões, Tõstamaal ja mujal, kus nad noorest jääst lõhutud said. Sellel ajal oli kihnlastel 63 purjelaeva (15–60 registertonni), 1913. aastal pidi veel 4 juurde tulema (EAA 452.1.91. 62–65).

24. juunil 1913 volitati vallavanemat Jaan Vidrikut, volimeest Laas Oadi ja Mihkel Lamendit, samuti vallakirjutajat Anton Rooslehte järgmiseks koosolekuks uue vallamaja plaani tegema. 26. oktoobril 1913 kiitiski volikogu plaani heaks – vallamaja pidi tulema mõõtudes 4,5×10 sülda, seest 10 jalga kõrge. Ehituse palkide muretsemiseks anti tarvitada 400 rbl, laudadele 400 rbl, sindlitele 100 rbl, telliskividele 120 rbl, raudkividele 20 rbl, klaasidele 50 rbl, lukkude-linkide peale 150 rbl, naelte peale 50 rbl, lubjale 20 rbl, muude tarvituste peale 40 rbl ning ehitamiseks 1200 rbl – kokku 2550 rbl (EAA 452.1.91. 65).

25. novembril 1913 otsustas volikogu, et uus vallamaja tuleb ehitada Kihnu saare suure tee äärde kroonu poolt selleks vallale antud vallamaja platsi peale, 20 sammu vanast vallamajast põhja poole (EAA 452.1.91. 80).

25. novembril 1913 volitas volikogu Jaan Vesikut koostama valitsusele palvekirja, et *Kihnu saare lähedale Aleksandra madalikule ja Kakre sääre otsa saaksid tule poid seatud, kus muidu tihti laevad kinni on ja vigastatud saavad* (EAA 452.1.91. 84).

25. novembril 1913 otsustas volikogu, et vastavalt Balti kubermangude õigeusu rahvakoolide nõukogu loale 30. septembrist kullutada kooli trahviraha 34 rbl 53 kop Kihnu koolide õppeabinõude muretsemiseks, sest koolidel polnud korralikke õppeabinõusid (EAA 452.1.91. 85).

Kommentaariks: Trahviraha määrati lastevanematele, kelle lapsed koolist põhjusega puudusid. Reeglina ei puudunud lapsed omal tahtel, vaid neid rakendati pigem vanemate käsul talutöödel.

17. märtsil 1914 selgus, et sellel talvel polnud võimalik uue vallamaja palke juurde vedada, sest üle mere saamise aeg oli väga lühike ja halb. Tuli otsustada, kas muud materjalid suvel vallamaja juurde vedada või mitte. Vallavanemat volitati samal aastal uue vallamaja materjali niipalju kui võimalik ostma ja juurde vedama (EAA 452.1.101. 23).

25. juunil 1914 otsustas volikogu, et uue vallamaja ehitamine jääb 1915. aasta peale (EAA 452.1.101. 37).

Kommentaariks: Alanud maailmasõja tõttu jäi Kihnu uus vallamaja ka siis ehi-

tamata.

25. juunil 1914 palus volikogu Liivi maanõukogu kolleegiumi saata Kihnu saarele maakonna kulul velsker, kes annaks talvekuudel nii inimestele kui ka loomadele esialgset arstiabi. Nimelt asus lähim arst 50 versta kaugusel Pärnus ja saarelt oli võimatu alati välja pääseda (EAA 452.1.10 l. 38).

8. juulil 1914 volitas Kihnu laevameeste koosolek (kohal 160 laevamehest 103) vallavanemat Jaan Vidrikut sõlmima Riia kindluse jaoks 3000 kuupsülla kivide vedamise kontrahti (EAA 452.1.10 l. 41).

15. novembril 1914 valiti täiskogu poolt eeltuleva 3 aasta peale uueks vallavanemaks Peeter Sutt (EAA 452.1.8. l. 96).

2. detsembril 1914 otsustas Kihnu volikogu paluda talurahvaasjade komissari, et Tõstamaal asuv kõrts saaks kinni pandud ja selle asemel avataks teemaja koos öömajaga. Palvet põhjendati asjaoluga, et Kihnu elanikud pidid talvel Tõstamaa kõrtsis tihti öömajal olema, kuid *alkoholiste jookide müük mõjub neile kõlbeliselt halvasti* (EAA 452.1.8 l. 105).

21. detsembril 1914 olid vallamajas koos Kihnu laevamehed (laevaomanikud) arutamaks Dünamünde (Daugava ehk Väina-Jõesuu) kindluse ehitaja kirja. Otsustati: 1) kihnlased võivad kindluse ehitamiseks kive viia hinnaga 60 rbl kuupsüld; 2) kivide vastuvõtmiseks olgu kindluse ehitusvalitsuse poolt volinik, kes kviitungi annab; 3) kõik kulud kivide vastuvõtmisel ja väljavõtmisel kannab kroonu, ainult töömehed annab iga laev omalt poolt, samuti peab alati plats olema kivide väljavõtmise jaoks; 4) kive võib hakata tooma alles siis kui meri lahti läheb ja niipalju kui võimalik, sest kivivedu on kihnlastele ainukeseks ülalpidamise allikaks; 5) kuna Riiga sissesõit

on kõige kardetavam, peab kroonu poolt laevade sisseviimiseks puksiir antama; 6) kindluse ehitusvalitsus peab omalt poolt enne kauba tingimisele asumist aegsasti omad tingimused teada andma (EAA 452.1.8 l. 107).

Kommentaariks: Riiait kaitsva Dünamünde ehk venepäraselt Ust-Dvinski kindluse moderniseerimistööd algasid 1912. aastal.

30. jaanuaril 1915 volitas Kihnu laevameeste koosolek (kohal 86 laevamehest 47) Toomas Kösterit ja Jaan Kösterit, et nemad võivad teha kaupa Riia Düüna jõesuu kindluse jaoks 624,8 kuupsülla raudkivide vedamiseks. Ainus tingimus oli, et hind kuupsüllast jääks 55 ja 60 rbl vahele (EAA 452.1.11 l. 24).

25. juunil 1915 arutas Kihnu volikogu talurahvaasjade komissari ettepanekut 8. juunist 1915 valla nime muutmiseks. Leiti, et Kihnu ei ole mitte saksa nimetus, sellepärast otsustati ühel häälel valla nime Kihno (vene keeles Kjuno) mitte muuta (EAA 452.1.11 l. 40).

Kommentaariks: Üheks 1914. aastal puhkenud maailmasõjaga kaasnevaks kampaniaks oli saksapärase kohanimede muutmine. Nii muudeti juba sõja esimestel päevadel Venemaa pealinn Sankt-Peterburg Petrogradiks. Ümber muudeti ka mitmed Eesti vallanimed: 1916. aastal näiteks Kirna-Kohatu vald Aleksei, Riisipere Sergei ja Esna Russki vallaks; 1917. aastal Mäo Suvorovi vallaks jne. Tehti ettepanekud muuta ka saksapärase Revel Romanovo-Nikolajevskiks, Weissenstein (Paide) Belokamenskiks ning Wesenberg (Rakvere) Aleksandro-Nevskiks.

30. aprillil 1916 volikogu, *tähele pannes asjaolu, et paberi hind palju tõusnud on ja praegusel sõjaaegsel ajal palju isikutunnistusi välja tuleb anda, tuleb naesterahvastelt ja meesterahvastelt, kes valla maksust vabastatud on, võtta vallakassasse kantseleikulude arvele*

iga väljaantud isikutunnistuse pealt 2 kopikat (EAA 452.1.12 l. 20).

23. septembril 1916 otsustas volikogu jätta selle aasta magasinilae-
nud sisse nõudmata ja lükata need 1917. aasta sügisesse, sest:
1) Kihnu vald on sõja-piirkonna lähedal ja sellepärast praegu
kardetaval seisukohal; 2) viljahinnad on käesoleval aastal väga
kõrged; 3) vilja pole tänavu ka väljastpoolt kusaigilt osta ja seega
on magasinivõlgade sissenõudmine võimatu (EAA 452.1.12 l. 26).

5. novembril 1916 kogunes valla täiskogu valima uut vallavane-
mat, sest senine vallavanem Peeter Sutt pidi 1. detsembril minema
sõjaväe tegevteenistusse. Uueks vallavanemaks valiti Enn Leas
(EAA 452.1.12 l. 28).

21. detsembril 1916 valis volikogu talurahvaasjade komissari ees-
kirja täitmiseks volikogu hulgast isikud, kes pidid valvama, et valla
piirides kangeid jooksi ei valmistataks ega salaja ei müüdaks ning
kes pidid seda märgates politseile viivitamatult ette kandma. Val-
vama valiti Säärekülasse Toomas Pull, Lemsikülla Mihkel Laus,
Rootsikülla ja Tooni külla Jüri Vidrik ning Mihkel Allik Lina- ja Mõi-
saküllal (EAA 452.1.12 l. 32).

16. veebruaril 1917 otsustas volikogu talurahvaasjade komissari
nõudmisel keelata, et *keegi Kihnu valla elanik ei tohi 1917. aasta
jooksul õnnemängusi mängida, ega niisuguste mängude mängi-
mist oma majas lubada*. Rikkumisel karistatakse seaduse kohaselt
esimesel korral kuni 3000 rbl ja teisel korral vangistusega 4–8
kuud (EAA 452.1.12 l. 36).

Kommentaaris: Talurahvaasjade komissar oli ka eelnevatel aastatel nõudnud
säärast otsust, kuid Kihnu volikogu vastas alati, et saarel õnnemänge ei mängita
ja otsust pole vaja teha – nüüd siis tehti lõpuks taoline otsus vormi täiteks.

3. märtsil 1917 pöördus volikogu hädapalvega Pärnu maakonna Toitlustuskomisjoni esimehe poole, et Kihnu vallale müüdaks esimesel võimalusel 2800 puuda (1 puud = 16, 38 kg) rukist ja 1000 puuda otri, sest oma maa pealt muretsetud vili oli otsas ja suurmaapidajad mannermaal ei tahtnud vilja müüa hoolimata sellest, et mõnel neist olid suured varud (EAA 452.1.12 l. 39).

28. märtsil 1917 seletas ajutine vallakirjutaja A. Rõigas kohaletulnud 76 täisealisele meesterahvale *missugune seadus ja kord meil praegu maksel on, et vana riigikord kukutatud on ja uus vabameelne selle asemele astunud; missugused õigused on praegu riigikodanikel ja kuidas peab õige, vaba kodanik praegustel ärevatel aegadel ennast üleval pidama, et verrega võidetud vabadust kinni pidada ja vana hirmuvalitsuse ikest täitsa vabaks saada ning ühegi provokaatori ässitust mitte tähele panna, kes vana valitsuse heaks kihutuse tööd teevad, et tema põrmuks langenud hoonet uuesti üles ehitada. Peaasjalikult tuleb aga täielikku rahu ja korda alal hoida, sest sel teel võib ainult välimisest vaenlasest võitu saada.*

Küladesse valiti militsionäärid – Sääre- ja Mõisakülla Mihkel Kossier Kossu talust, Lemsi külla Taniel Köster Allika talust, Rootsikülla Pärt Sutt Allikivi talust, Linakülla Peeter Vesik Maruse talust (EAA 452.1.12 l. 41).

23. mail 1917 valis vallakogu, kus olid kohal mõlemast soost täisealised isikud, Pärnu soldatite, tööliste ja linnakodanike saadikute nõukogusse Kihnu vallast Jüri Uuetoa (EAA 452.1.12 l. 45).

12. juunil 1917 valiti samasuguse kogu poolt valla miilitsaülemaks Jüri Vidrik.

23. juunil 1917 valiti valla militsionääride vanemvolnikuks Kihnu kihelkonna kooliõpetaja Anton Rõigas (EAA 452.1.12 l. 46).

3. septembril 1917 valis valla nõukogu oma keskelt vallavanemaks Jüri Vidriku (EAA 452.1.12 l. 50).

20. septembril 1917 otsustas valla nõukogu vastavalt maakonna nõukogu eeskirjale liita Kihnu valla maadega: 1) Kihnu õigeusu kiriku maad; 2) Kihnu õigeusu koolimaad; 3) Kihnu luteriusu endised köstrimaad; 4) Kihnu kroonu metsavahi maa (EAA 452.1.12 l. 54).

5. detsembril 1917 otsustas valla nõukogu, et kuna *praegusel ajal, kus toiduainete ja riiete puudus ennast teravalt tunda annab, karta on, et kuritahtlikud isikud ööseti varastama ja röövima hakkavad, nagu see juba ilmsiks on tulnud, sellepärast on tarvis öövahid välja panna*. Külades pidi iga maja alates küla otsast kordamööda öövahi välja saatma, kokku pidi igas külas olema 2 öövahti, kuid Tooni külas 1 öövaht (EAA 452.1.12 l. 55).

27. veebruaril 1918 lõpetas valla Tööraha Nõukogu oma tegevuse ning ametisse astus endine valla nõukogu. 2. aprillil 1918 andis Jüri Vidrik ameti üle Tõstamaa komandandi poolt ametisse nimetatud endisele vallavanemale Enn Leasele (EAA 452.1.12 l. 59p).

Kasutatud allikad

Eesti Ajalooarhiiv - EAA F 452 n. 1 s. 1-14, 328

Excerpts from Kihnu Community Council and Local Government Minutes 1888–1918

Hanno Talving

In 1866, Emperor Alexander II enacted the peasant township law in the Baltic Provinces (Estonia, Livonia and Courland). This law, which was adopted partly as a result of the peasants' petition action, freed the peasants' local government councils from the landlords' authority and wardship and ordained the rural municipality as the only form of the peasant community. The law separated manor lands from municipal lands and established community councils, which were elected by the community assembly for a three years' period, with half the members from among farmers and half from among the landless peasantry. The assembly also elected the rural municipality mayor and his assistants, and they all together formed the local government. Beginning in 1866, we can talk about independent local governments in Estonia, which had to learn how to draw up their own budget, impose and collect taxes, maintain local schools and support the poor, erect public buildings, etc.

The minutes of Kihnu community council and local government have survived since 1888. These documents reflect not only the spheres of activity of the local administration of the period, but also the variegated life of that time on a wider scale. Hopefully, Kihnu people of today, when reading these materials, will also find things that they recognise and that are worth to be discovered. In the sample excerpts from the minutes the author has purposefully tried to preserve the language of the period, as this is one of the facets that characterises these historic times.